

ETNOGRAAFIA MUUSEUM

Küsimusleht nr. 63

ÜHISKARJANE

Lugupeetud kaastööline!

Käesoleva küsimuslehe eesmärgiks on saada täiendavat materjali küla ühiskarjasest, millise küsimuse uurimisele on asunud üks muuseumi teaduslik töötaja.

Ühiskarjatamine on eesti külas põline nähe, mis püsis põhiliselt kuni talumaade kruntimiseni. Paikkonniti esines see nähtus veel möödunud sajandi lõpul ja käesoleva sajandi algupoolelgi. Sel puhul karjatati loomi koos küla ühiskarjamaadel. Kui karjamaa ei olnud piiratud kindla aiaga, siis palgati ka ühiselt karjane.

Käesolevaga palub muuseum saata täiendavaid andmeid just ühiskarjase kohta. Kuna kohati on ühiskarjatamine (seega ka ühiskarjus) kadunud juba möödunud sajandi lõpul, siis on otsustarbekas küsitleda peamiselt kohalikke vanemaid elanikke. Iga vastuse puhul kindlalt eraldada ja ära märkida, kas on mõeldud veise-, hobuse-, lamba- või seakarjust.

Kui Teie ümbruskonnas ei mäletata ühiskarjatamist ja on olnud igal talul oma karjane, palume vastata karjase kohta käivatele üldistele küsimustele, kusjuures samuti eraldada vastused veise- ja lambakarjase kohta.

Vastused palume saata võimalikult käesoleva kvartali jooksul, kuid loomulikult on ka hilisemad vastused teretulnud.

Karjasest üldse.

1. Millal viimati (enne kolhooside moodustamist) käisid loomad teie kandis ühiskarjas?
2. Kuidas karjatati sel puhul ühiselt loomi? (aedades, pereperelt, karjane).
3. Millal oli külas viimati ühiskarjane?
4. Kuidas teda nimetati?
5. Milliste loomade karjatamiseks võeti ühiskarjane?
6. Kas karjane palgati mitme küla või ühe küla poolt?

7. Kas hiljem on palgatud karjast ka mitme talu poolt ühiselt?

8. Kui suurt karja pidi ühiskarjane hoidma?

9. Kuidas suhtuti külas ühiskarjasesse?

10. Kas karjaseks pidi olema oma küla inimene või võis olla ka väljastpoolt keegi tuntud inimene?

11. Kes oli karjaseks (maatamees, saunik, vabadik, pops, eru-soldat, mõne kergema kehavigastusega jt.)?

12. Kas vahest on olnud ka mitu karjase kandidaati?

13. Kuidas neid karjasekandidaate teatavaks tehti?

14. Keda võeti tavaliselt veise-, hobuse-, lamba- ja seakarja (soo, ea ja perekonnaseisu järgi)? Miks?

15. Kas üks karjane on teeninud samas külas (talus) mitu aastat järjest?

16. Kus elas karjane talvel?

17. Mida tegi karjane talvel?

Palkamine.

18. Kuidas toimus ühiskarjase palkamine?

19. Kas ühiskarjase palkamiseks tuli külarahvas kokku?

20. Kuidas nimetati seda külarahva kogunemist karjase palkamiseks?

21. Millal see toimus (kuu, nädalapäev, kellaaeg)?

22. Kas oli alati kindel koht, kus käidi koos küla ühiste küsimuste arutamiseks? Kelle juures? Millises ruumis?

23. Kas ka külaväljakul on läbi viidud karjase palkamist?

24. Kes kutsus rahvast kokku (karjane ise, külakubjas, -vanem, mõni peremees jne.)?

25. Kuidas toimus rahva kokku kutsumine?

26. Kes võtsid osa sellest nn. koosolekust (taluperemehed, vabadikud, saunikud, popsid jt.)?

27. Kes esindas peret koosolekul (peremees, perenaine või mõni teine perekonna liige)?

28. Kirjeldage lähemalt, kuidas viidi läbi koosolek karjase palkamiseks!

29. Kuidas tehti teatavaks karjase poolt vastu võetud tingimused?

30. Kas pärast seda tehti ka karjase liiku? Kuidas seda tehti?

31. Mida mõisteti saba- raha nime all? Millal seda maksti? Millega?

32. Kas vahest on jäänud karjasekaup ka katki? Mispärast?

33. Kas karjasel oli abiline?
34. Kuidas nimetati sel juhul karjast ennast ja tema abilit?
35. Kes oli karjase abiliseks (palgatud, kordamööda igast perest jt.)?
36. Kuidas tasuti karjase abilisele?
37. Mis ajast kevadel, mis ajani sügisel kestis karjase teenistusaeg?
38. Mida anti ühiskarjasele palgaks?
39. Kui suur oli karjase palk ühest perest?
40. Kas palk olenes karjatatavate loomade arvust? Sel juhul, kui suur oli palk lüpsilehma, ahtra lehma, mullika, vasika, lamba jt. pealt?
41. Kuidas tasusid vabadikud oma loomade eest?
42. Milliseid riidesemeid sai karjane palgaks?
43. Kas talud leppisid omavahel kokku, mis riidesemeid keegi annab, et ei esineks kokkulangevust?
44. Kust sai karjane jalanõud?
45. Kas anti palgaks ka pastlanahka, millest karjane ise tegi endale jalanõud?
46. Millal sai karjane oma tööpalga kätte?
47. Kas karjane käis ise palka korjamas pere-perelt või sai selle ühest kohast kätte?
48. Millega viis karjane oma palga ära?
49. Millal hakati karjasele rahapalka maksma? Kui palju?
50. Kas karjus on teeninud ka üle ettenähtud aja sügisel? Kui kaua? Kuidas tasuti selle eest?

Karjase tegevus ja kohustused.

51. Millal aeti kevadel loomad esimest korda välja?
52. Kas peeti kinni mõnest tähtpäevast, nädalapäevast? Millisest?
53. Kes laskis loomad esimest korda kevadel välja?
54. Kas kõik loomad aeti kevadel korraka välja?
55. Milliste kommetega on seotud karja väljalaskmine?
56. Kuidas võeti karjast vastu esimesel õhtul karjast tulles?
57. Milliseid kombeid on täidetud jaanipäeval seoses karjaga?
58. Kus karjatati loomi (kevadel, suvel, sügisel)?
59. Millal läks karjane hommikul karjaga välja?
60. Kuidas karjane hommikul teatas karja väljaminekust?
61. Kes laskis hommikul loomad laudast välja?

62. Kuhu aeti loomad, et karjane saaks kõigi loomad korraka kätte?

63. Kus lüpsiti lõunati lehma?

64. Millal tuli kari õhtule?

65. Kuidas teati karjasele vastu tulla?

66. Kus läks kari õhtul laiali?

67. Kes võttis loomad õhtul vastu?

68. Mida nimetati karja «pikkadeks päevadeks»?

69. Millal jäeti kari «pikkadele päevadele»?

70. Kus joodeti loomi? Kuidas?

71. Kes jootis loomi?

72. Kirjeldage, milline oli karjase rõivastus ja jalanõud (ilusa ilmaga, vihmase ilmaga, sügisel jne.).

73. Mis oli karjasel kaasas karja minnes?

74. Kirjeldage karjase pasunat (sarve); (materjal, kuju, suurus, valmistamine jne.). Andke selle kohalik nimetus!

75. Kes valmistas karjase pasuna?

76. Kuidas kanti pasunat?

77. Millal kasutas karjane pasunat?

78. Kus hoidis karjane pasunat õhtul?

79. Milline oli karjase piits või vits?

80. Missugusest puust oli piits või vits?

81. Mis puhul karjane kasutas karja juures piitsa või vitsa?

82. Milline oli karjase nuga?

83. Kus hoidis karjane nuga?

84. Kirjeldage, mida tegi karjane karja juures (milliseid käsitöid jm.).

85. Kellele läksid karja juures valmistatud esemed?

86. Kas need esemed olid juba varem ette tellitud?

87. Kuidas tasuti karja juures valmistatud esemete eest?

88. Kas karjasel oli ka koer abiks? Kellele koer kuulus?

89. Kas loomadel olid kellad kaelas? Millistel loomadel?

90. Kuidas tunti lambaid perede järgi ära?

91. Kas karjasele oli ette nähtud vaba päev? Millal?

92. Kes asendas siis karjast?

93. Millised olid karjase kohustused (karja juures, lõunavaheajal, õhtul jne.)?

94. Kes vastutas «kinni aetud» looma eest? Kuidas?

95. Kes vastutas kadunud või mahamurtud looma eest? Kuidas?

96. Kas kontrolliti karjast karja juures? Mis eesmärgil seda tehti? Kes seda tegi ja kuidas?

97. Kas on juhtunud, et karjast on keset suve lahti lastud? Mis põhjusel?

Eluase ja toit.

98. Kas karjasel oli kindel korter või käis ta perest-perre ööbimas?

99. Kirjeldage, milline oli karjase eluase (eraldi hütt, magamiskoht peretoas jne.)!

100. Kuidas nimetati karjase perest-perre öömajal käimist?

101. Kui kaua peatus karjane igas peres? (Vastavalt loomade arvule või teatud kindla aja järjest).

102. Kust sai karjane süüa ja leivakoti kaasa?

103. Kas anti karjasele süüa hommikul enne karja minekut? Mida?

104. Mis oli karjasel süüa ja juua kaasas karja juures?

105. Mille sees kandis karjane toitu ja jooki kaasas?

106. Millal sõi karjane päeval?

107. Juhul kui karjasel oli abiline, siis kas neil oli ühine toidukott?

108. Kas karjane sõi koos pererahvaga?

109. Milliste tähtpäevade ja pühade puhul peeti karjast meeles? Mida anti sel puhul karjasele?

* * *

110. Miks kadus ühiskarjatamine?

111. Kuidas hakati pärast seda loomi karjatama?

